

POLJIČKI STATUT

PROMOCIJA KNJIGE MIROSLAVA PERE, *Poljički statut*, Split 1988, izdanje »Splitskog književnog kruga — u poljičkom selu Podstrani, dne 27. kolovoza 1988.

Juraj Božidar Marušić

Poštovani Poljičani i prijatelji Poljica, iz »Književnog kruga« u Splitu su me pozvali, da promoviram ovu upravo izašlu knjigu Miroslava Pere *Poljički statut*. Rado sam se odazvao, jer sam knjigu pročitao od korica do korica, njezinih svih šest stotina stranica, i vidio da je vrlo uspjela. Još nešto me ponukalo da prihvatim poziv, evo ovo: na omotu knjige štampani su izvadci iz recenzija dvaju uglednih recenzenata, koji su knjigu recenzirali prije tiskanja. Ja sam se potpuno složio s tim sudovima tiskanim na omotu, tj. sa sudom akademika prof. dr. Hodimira Sirotkovića i prof. dr. Nikole Visokovića. No, kako su ti za knjigu vrlo povoljni sudovi ipak uopćeni, osjetio sam potrebu da se mlaz recenzentske svjetlosti upravi na knjigu i s jednog užeg kuta gledanja, otkud se vrijednost knjige može još snažnije doživjeti.

Rekoh, dakle, da je knjiga, općenito, vrlo uspjela; poneka, rijetka, manje uspjela stranica, ili pola stranice, na šest stotina stranica — nikako ne može umanjiti njezinu vrijednost, kao što poneki oblačić, što osamljen plovi nebom ne može umanjiti radost sunčana dana.

Knjigu sam s radošću čitao i pročitao, i navraćao se da već pročitano još jednom pročitam. Želio bih, poštovani Poljičani i prijatelji Poljica, da i vi doživite tu istu radost.

Knjiga ima *Uvod* i četiri poglavlja. Prva dva poglavlja: *Povijest Poljica* (82 stranice), i *Poljičko društvo* (114 stranica) — makar pisana znanstvenom metodom — pristupačna su vrlo širokom krugu čitalaca. Slijedeća dva poglavlja: *Poljičko pravo* (158 stranica) i *Postanak, karakteristike, tekst i prijevod poljičkog statuta* (170 stranica) imaju i poneku latinsku riječ, rečenicu, pa i stranicu; ali, toga svega skupa je toliko malo da i ta dva poglavlja mogu s užitkom i velikom korišću čitati i oni koji ne znaju latinski.

Ukratko, moja je preporuka: knjigu treba kupiti, i to masovno kupiti! Oni koji bi, na primjer, zbog onih nekoliko latinskih stranica oklijevali — neka pomisle da će njihovi sinovi, unuci... možda upravo te stranice najslabše čitati.

A oni od vas, koji imaju u svojim kućama goste iz inozemstva, neka im bez oklijevanja ponude na čitanje sažetak knjige na engleskom ili ruskom jeziku — i ti gosti će im za to biti vrlo zahvalni i poželjeti će da i dogodine dođu ovamo, u ova naša Poljica, po mnogočem jedinstvena...

I

Prva stvar koju o knjizi treba reći jest ovo, da ona donosi cjelovit tekst originala *Poljičkog statuta* koji je pisan starohrvatskim jezikom i usporedo s tim originalom prijevod na naš suvremeni hrvatski jezik, što ga je učinio prof. Zvonimir JUNKOVIĆ, a objavljen je u prvom svesku *Poljičkog zbornika*. Taj Junkovićev prijevod je doista valjan, vrlo dobar, s malo pogrešaka.

Pisac knjige o kojoj govorimo, Miroslav Pera, te je pogreške u prijevodu ispravio, a meni je ovdje bitno potrebno da govorim o jednom od tih ispravaka, o onom u članu 33. *Poljičkog statuta*. U originalu *Statuta*, u članu 33. stoji: »Gdi se dile bratja... sinovi od oca... ako li je premenščina, ima pojtj na glave...«. Junković je to pogrešno preveo ovako: »Kad se dijele braća... sinovi jednog oca... ako se radi o plemenščini, mora se podijeliti po glavama...«. A točan prijevod mora glasiti ovako: »Kad se dijele braća... sinovi, od oca, ako se radi o plemenščini, mora se dijeliti po glavama...«.

Naš pisac je, Pera, ne samo uočio pogrešnost Junkovićevega prijevoda nego je i otkrio dalekosežno značenje tog što se kaže u tom 33. članu *Poljičkog statuta*.

Naime, po rimskom pravu, otac je potpuni vlasnik imovine, imanja na kojem živi njegova obitelj, i on može s tim imanjem činiti što hoće. Zbog

toga takvu, o t a č k u, kućnu zajednicu drži na okupu poslušnost prema tako sve-moćnom ocu. Nasuprot tome, kaže Pera, po članu 33. *Poljičkog statuta*, otac i njegovi sinovi kolektivni su vlasnik zemlje na kojoj živi njihova obitelj, njihova kućna zajednica, pa ako dođe do toga da se oni žele odijeliti jedan od drugoga, onda otac dobiva jednaki dio zemlje kao i svaki od njegovih sinova. Tj. otac je, što se tiče vlasništva nad zemljom, na neki način »brat« svojih sinova, pa takvu obiteljsku, kućnu zajednicu ne drži na okupu poslušnost prema ocu, nego bratstvo između njezinih članova, uključujući u to i oca, koji je prvi među jednakima. Kao simbol takve demokratske zajednice može se uzeti poljičko kućno ognjište, oko kojeg okupljene članove izvana grije i okuplja toplina vatre, a iznutra ih grije i okuplja demokratski dogovor o sve-mu; to, eto primjećujemo mi s naše strane, navodeći da je jedno takvo ognjište-simbol ono u Povijesnom muzeju Poljica, u Gatima.

Poljička Republika, kaže Pera u svojoj knjizi, bila je do velikog razmjera povećana poljička kućna zajednica. Poljičane u njoj okupljene nije držala na okupu poslušnost prema bilo kome nego bratstvo između njezinih članova, a veliki knez poljički bio je, prema tome, samo prvi među jednakima.

To prvenstvo, primat bratstva pred poslušnošću donijeli su, kaže pisac, Hrvati, i Slaveni uopće, iz svoje pradomovine na dalekom sjeveroistoku na Jadran, pa i u Poljica, gdje je taj primat ušao u *Poljički statut*, kao njegov 33. član.

No u *Poljičkom statutu* ima još jedan član koji govori o snazi tog poljičkog bratstva. To je član 88, koji je u *statut* unesen godine 1476, da bi uga-sio neke razmirice koje su se tada u Poljicima pojavile. Taj član poziva Poljičane na međusobno bratstvo i slogu, a unesen je u *Statut* zajedničkim dogovorom i voljom svih Poljičana. Naš pisac fotokopiju tog člana donosi na prvim stranicama svoje knjige, a dah i duh tog člana, kao i onog prije spome-nutog 33, do srži prožimlje čitavu knjigu o kojoj govorimo.

Ja bih pak, sa svoje strane, to stajalište knjige o kojoj govorimo, prika-zao ovakvom slikom: Grgur Ninski pred Zlatnim vratima Dioklecijanove palače ima u rukama knjigu *Poljičkog statuta* (u kojoj su članovi 33. i 88.), pa se između njega i Zlatnih vrata razvio ovakav razgovor:

Zlatna vrata kažu Grguru: »Poslušnost prije svega i iznad svega!«

Grgur kaže Zlatnim vratima: »Bratstvo prije svega i iznad svega!«

Zlatna vrata Dioklecijanove palače i Grgur nisu se sporazumjeli.

Knjiga o kojoj govorimo proročki kaže, da će budućnost ljudskog roda biti zasnovana sve više na b r a t s t v u svih ljudi.

II

Kad bismo knjigu o kojoj je riječ usporedili s brodom, onda bi bratstvo bilo kobilica toga broda. Kad bismo je usporedili s mostom, onda bi bratstvo bili stupovi nosači tog mosta. Kad bismo je usporedili sa suknom na poljičkim krosnama, onda bi bratstvo bila osnova tog sukna.

Na krosnama su čvrste niti *osnove* nategnute između prednjeg i stražnjeg vratila, a poprečno se u njih upliću niti *potke*.

U tu potku spada sveukupna Povijest Poljica, politička, obrambena, dru-štvena, pravna.

Poljica su, kaže knjiga, za vrijeme hrvatskih narodnih vladara, tj. do go-dine 1102, bila dio kliške županije, unutar hrvatske države.

Poslije te godine, kad su hrvatskom državom zavlada li ugarsko-hrvatski kraljevi, Poljičani su počeli nastojati da unutar te nove, ugarsko-hrvatske, države što manje podlegnu feudalizmu koji je u njoj počeo sve više vladati, te ostanu vjerni svom predašnjem, predfeudalnom, starohrvatskom, demokrat-skom načinu života.

Kad su dobrim, velikim dijelom Hrvatske zavlada li Bribirci, koji su se i sami nastojali što više osloboditi vladavine ugarsko-hrvatskih kraljeva, Polji-čani su svim srcem i dušom uz njih prionuli i bili im vjerni sve do njihova pada, jer su ih smatrali nasljednicima predfeudalnih hrvatskih narodnih vla-dara.

Poslije su, kroz duga stoljeća, Poljica nastojala da, priznavajući vrhovnu vlast Mlečana (1444), Turaka (1514), opet Mlečana (1699), Austrije (1797), Fran-cuske (1805), opet Austrije (1809), ponovno Francuske (1809) i ponovo Austrije

(1815) sačuvaju što više svoje unutrašnje samostalnosti, samouprave. To im je u velikoj mjeri, oslonom na svoje poljičko bratstvo, i uspelo u svim slučajevima (čak i za vladavine Turaka), osim u vrijeme kratke vladavine Francuza, i posljednje vladavine Austrije.

Poljica, su, kaže knjiga, društveno bila sastavljena od nekoliko raznoliko debelih, tj. raznoliko moćnih grana: vlašića, pučana, didića, ugričića, kmetića; ali sve su te grane u najdubljoj dubini bile ipak međusobno čvrsto povezane zajedničkim deblom i korijenom poljičkog bratstva, koje se najviše očitovalo na zakonodavnim zborovima svih Poljičana, a one najmoćnije grane, ugričići i didići, bile su samo izvršioci zakona stvorenih na općim zakonodavnim zborovima.

Poljičko bratstvo nije bilo strogo zatvoreno u samo sebe. Tako, na primjer, kod podjele seoskog gaja, *Poljički statut* (u članu 59a) određuje, da pravo na dio imaju samo one kućne zajednice, koje su od davnine ukorijenjene u selu kojem taj gaj pripada; ali, kaže knjiga o kojoj je riječ, taj isti Poljički statut (u članu 59b) kaže i to, da ipak treba dati dio gaja i onoj kućnoj zajednici, koja se u tom selu i u novije doba zakonito ukorijenila, tim što je dobila na dar, kupila... neku podvornicu na kojoj je sagradila kuću — jer, knjiga navodi *Poljički statut*: »ne postoji ništa što je postojalo oduvijek«. Drugim riječima Poljičani, na kraju krajeva, onog pridošlicu, makar s nešto oklijevanja i opreza, ipak primaju u svoje bratstvo, sjećajući se da su i sami bili nekad tu pridošlice.

S ovim i ja završavam opći prikaz knjige Miroslava Pere, *Poljički statut*, držeći se kuta gledanja o kojem je bilo riječi u Uvodu ovog govora.

Preostaje još da se reče nešto o dvjema pojedinostima u knjizi: 1. Što se u njoj kaže o selu Podstrani? — jer se, evo, nalazimo sada u Podstrani, pa je potrebno na to se ukratko osvrnuti. 2. Što se kaže o godini junačke smrti legendarne poljičke junakinje Mile Gojsalić? To ima općepoljičko značenje. Ta godina je, po našem mišljenju, u knjizi pogrešno shvaćena i donesena.

1. O selu Podstrani

O selu Podstrani knjiga govori lijepo i točno. Ističe veličinu događaja, kad se, godine 839. mletački dužd Tradonik, pobjeđen na moru od hrvatske mornarice, morao iskrcati ovdje u Podstrani, kod svetog Martina, da tu, na dvoru hrvatskog kneza Mislava, prizna hrvatskoj državi pravo na njezin dio Jadranskog mora.

Knjiga govori o tome, kako su seljaci sela Podstrane bili obrađivači zemalja koje su bile vlasništvo Crkve, bilo splitske Crkve, bilo domaće podstranske župske crkve, te su morali vlasnicima zemalja davati oko jedne četvrtine prihoda. Prihodi župske crkve u Podstrani, tako stečeni, bili su, kaže knjiga vrlo veliki, ali, i to kaže knjiga, tim приходima sagrađena je u Podstrani škola, čitaonica i pristanište za brodove kod svetog Martina.

2. O godini junaštva Mile Gojsalić

Knjiga kaže,¹ da je to bilo 27. ožujka 1649, kad je Topan paša s velikom vojskom nasrnuo u Poljica, da im se osveti što su godinu dana prije, 1648, Poljičani sudjelovali u bici kad su Turci protjerani iz tvrđave Klis.

Ivan Pivčević kojega i pisac ove knjige cijeni kao vrlo pouzdana povjesničara Poljica i najčešće se na njega poziva, tvrdi, da godine 1649. nije bilo u Poljicima bitke s vojskom Topan paše. Pivčević to zaključuje iz posve mašnje šutnje ondašnjeg povjesničara Franje DIFNIKA,² suvremenika Kandijskog rata (1645—1669), koji i vrlo sitne događaje tog rata kroničarski pažljivo opisuje. Pivčević drži da je onaj Topan pašin nasrtaj na Poljica godine 1649. pjesnička izmišljotina Andrije Kacića Miošića, koji, uostalom, u svojoj pjesmi³ ne kaže ni riječi o Mili Gojsalić, nego su poslije pisci, koji su se za Kacićem povelj, u tu izmišljenu bitku umetnuli i Milu.

¹ Usp. str. 9 i str. 83, te zemljopisnu kartu između str. 544—545.

² FRANJO DIFNIK, *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji*, Split, 1986. — preveli Smiljana i Duško KEČKEMET.

³ Fra Andrija KACIĆ-MIOŠIĆ, *Razgovor ugodni naroda slovinskog*, 64. izdanje (Prema drugom izdanju, iz godine 1759) Split, 1983, na stranici 352; *TURSKI NAPAD NA*

Pivčević je tu svoju kritiku objavio godine 1907. (*Pomen nekolicine Poljičana*, Naše Jedinstvo, Split 5. III. 1907, broj 28). Nijedan od njom pogodnih pisaca nije ustao u svoju obranu, nije Pivčeviću odgovorio, pa je on to svoje mišljenje, kao konačno,⁴ unio u svoju *Povijest Poljica* objavljenu u Splitu godine 1921; a ta njegova *Povijest Poljica* opravdano se smatra od sada najkompletnijom i najpouzdanijom knjigom o povijesti Poljica.

K tome (kako ću to u posebnoj radnji obrazložiti): ako je ta bitka bila godine 1649, onda u njoj nisu sudjelovali Podstranci, Jeseničani, Dućani i Srinjani — a teško je da bi u tako slavnu *općepoljičku* legendu ušla bitka u kojoj nije sudjelovala čitava jedna trećina Poljica.⁵

Zaključimo sve skupa s dvostrukom riječju srdačne zahvalnosti. Hvala piscu Miroslavu Peri, što je knjigu napisao! Hvala »Splitskom književnom krugu«, što je knjigu izdao, dokazujući time da je njegovo prošlogodišnje izdavanje znamenite knjige Frane Ivaniševića *POLJICA, narodni život i običaji* bilo početak dugoročne orijentacije prema kulturnim vrednotama Poljica.

● *POLJICA 1649, sledi pisma prva od Poljičana, kako isikohše Turke rata od Kandije na 1649. ožujka na 27.*

Ta pjesma ovako počinje: »Knjigu piše kilški kapetane / po imenu Babametoviću / ter je šalje gradu Carigradu, a na ruke Otmanović cara...«

Ivan PIVČEVIĆ, u svojoj radnji *Pomen nekolicine Poljičana* (Naše Jedinstvo, Split 5. III. 1907, broj 28) kaže:

a) Kačić je u toj svojoj pjesmi, puštajući uzde svojoj pjesničkoj mašti »zaboravio da je Klis u mletačkim rukama već od ožujka prošle godine«, tj. godine 1648, pa kao što je samo njegova mašta našla Turke u Klisu godine 1649, tako je ta ista mašta išla i dalje, jer bitke s Topan-pašinom vojskom u Poljicima »u istinu nije bilo nego samo u Kačićevoj mašti«.

Zbog toga su pogriješili i oni koji su se u toj stvari poveli za Kačićem: P. FRANCESCHI, *La Pogliaza* (La Dalmazia, foglio letterario economico, god. III, Zadar, 15. aprila 1847, broj 15, str. 113—114, i broj 22, od 13. juna 1847, str. 169—170) i Vjekoslav KLAIC, *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, sv. II, Zagreb, 1881, str. 142—143.

Pogotovo su pogriješili oni koji su se ne samo za Kačićem poveli u pitanju bitke, nego su u tu bitku umetnuli i Milu Gojsalić, o kojoj Kačić u svojoj pjesmi ne kaže ni riječi: Juraj KAPIC, *MILE GOJSOLIĆA, poljička junakinja god. 1649.* (Vijenac, Zagreb 1887, brojevi: 8, 9, 11, 13, 14); Frane IVANIŠEVIĆ, *Poljica (Narodni kolendar Matice dalmatinske, Zadar, 1898, str. 122—130)*; Alfons PAVIĆ, *Prinosi povijesti Poljica, Sarajevo, 1903, str. 86—88.*

b) Nasuprot tome, povijesnoj istini se »prilичno... približio Mihovil Pavlinović, koji, ne govoreći ništa o nekoj bitci u Poljicima godine 1649, kao godinu Milina junaštva navodi: 1524. (Mihovil PAVLINOVIĆ, *Poljica i Poljičani, Pučki spisi, Zadar, 1876, str. 67*). Tu istu godinu, 1524, navodi i August Senoa (August Senoa, *Mile Gojsalica — 1524, Vienac, Zagreb, 1877, br. 12, str. 181—182; Poljički zbornik I, Zagreb, 1968, str. 299—301*).

c) Oslonom na naše domaće, mletačke i turske pismene dokumente, može se zaključiti, da »Milino junaštvo... pada u godinu 1530«, kad je »sandžak hercegovački Ahmetbeg 17. kolovoza te godine« s velikom vojskom nasrnuo na Poljica.

⁴ Ivan PIVČEVIĆ, *Povijest Poljica*, Split, 1921, str. 61—63. Pivčević, oslonom na pozudana pisana vrela, kaže kako je 17. kolovoza 1530. »sandžak hercegovački Ahmetbeg« s »preko deset hiljada vojnika« nasrnuo na Poljica, da ih kazni, jer »već tri godine ne plaćaju ugovorenog harača«. Da su tada Turci, kaže Pivčević, u Poljicima loše prošili, vidi se iz toga što su Mlečani »uprili... sve sile, da izimire Poljičane s Turcima«. Jer, čemu bi služilo to posredovanje Mlečana i mirenje Poljičana s Turcima, da su Turci samo opljačkali, a da Poljičani njima »ništa ne opravili, kad ionako njihovi podanici?«

Dakako, Pivčević poslije toga kaže: »I doista predaja nam pučka priča o junaštvu mlade junakinje Mile Gojsalić, koja se je tada žrtvovala za spas domovine.«

I Stipe Kaštelan prihvaća Pivčevićevo stajalište (Stipe KASTELAN, *Povijesni ulomci iz bivše slobodne općine — župe općine — republike Poljica, Split, 1940, str. 67*).

⁵ Po mom mišljenju, Pivčević je sasvim u pravu, te junaštvo Mile Gojsalić treba tražiti i naći jedino u godini 1530. To sam uzeo kao osnovu za svoju pripovijest »Prsten« (Zagreb, 1985) u kojoj je glavna junakinja Mila Gojsalić: i kao junakinja u odnosu na Turke, i kao simbol općeg jedinstva Poljičana, svih poljičkih sela (dakle i Podstrane, Jesenica, Duća, Srinjina), i svih poljičkih društvenih klasa, plemića, pučana, kmetova — bez mogućnosti da je samo neka sela ili neke klase svojataju samo za sebe i tako stvore od nje simbol razdora!